

УДК 347.922

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.50>

ЦИФРОВІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ: СПРОБА КВАЛІФІКАЦІЇ В УМОВАХ ВІДСУТНОСТІ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ

Федосенко Н.А.,*кандидат юридичних наук, доцент,**доцент кафедри права**Національного аерокосмічного університету**імені М. Є. Жуковського**«Харківський авіаційний інститут»*

ORCID: 0000-0002-6615-3937

e-mail: n.fedosenko@khai.edu

Федосенко Н.А. Цифрові активи як об'єкт цивільних прав: спроба кваліфікації в умовах відсутності спеціального правового режиму.

У статті здійснено комплексне дослідження цифрових активів як новітніх об'єктів цивільних прав, які виникли в результаті стрімкого розвитку інформаційних технологій. Акцентовано увагу на проблематиці правової кваліфікації цифрових активів, зокрема криптовалют, токенів, NFT та інших форм цифрового майна, у межах чинного цивільного законодавства України. Підкреслюється, що в умовах цифрової трансформації суспільства виникає потреба в осмисленні нових форм вартості, які мають економічну та юридичну значущість, але не вписуються в традиційні категорії об'єктів речового чи зобов'язального права.

Проаналізовано законодавчі підходи до визначення правового режиму цифрових активів у зарубіжних юрисдикціях, зокрема в країнах Європейського Союзу, Сполучених Штатах Америки, Великій Британії та Швейцарії. Водночас розглянуто окремі положення Закону України «Про віртуальні активи» та наголошено на їх обмеженості у врегулюванні цивільно-правових аспектів обігу цифрових активів. У статті розкривається проблема відсутності чіткого правового визначення та класифікації таких активів у контексті системи об'єктів цивільних прав, що ускладнює правозастосування та захист прав учасників цифрових правовідносин.

Звертається увага на необхідність врахування особливостей оборотоздатності цифрових активів, способів набуття і припинення прав на них, можливостей їхнього використання як об'єкта застави, успадкування, предмета договорів купівлі-продажу, міни, дарування тощо. Окрему увагу приділено аналізу судової практики, в якій поступово формуються підходи до кваліфікації та захисту цифрових активів у межах національного правового поля. Автор підкреслює важливість міждисциплінарного підходу до дослідження цього феномену, який має не лише юридичний, а й економічний, технологічний та етичний виміри. Наголошено на доцільності адаптації цивільного законодавства до цифрових реалій із врахуванням динамічності ринку цифрових активів та з метою забезпечення належного рівня правового регулювання й захисту прав учасників цифрового обороту. Такий підхід дозволить сформувати єдину концепцію цифрового майна в системі цивільного права.

Ключові слова: цифрові активи, правова природа криптовалют і токенів, нормативне регулювання віртуальних активів, кваліфікація цифрового майна в цивільному законодавстві, інформаційні технології, судової практика щодо цифрових активів, цивільно-правовий режим інноваційних об'єктів, трансформація об'єктного складу цивільного права.

Fedosenko N.A. Digital assets as an object of civil rights: an attempt to qualify in the absence of a special legal regime.

The article provides a comprehensive study of digital assets as emerging objects of civil rights, which have arisen due to the rapid development of information technologies. The focus is placed on the issue of the legal qualification of digital assets, particularly cryptocurrencies, tokens, NFTs, and other forms of digital property, within the framework of current Ukrainian civil legislation. It is emphasized that, in the context of the digital transformation of society, there is a need to understand new forms of value that have both economic and legal significance but do not fit into traditional categories of property or contractual rights.

Legislative approaches to defining the legal regime of digital assets in foreign jurisdictions, particularly in the European Union, the United States, the United Kingdom, and Switzerland, are analyzed. At

the same time, certain provisions of the Law of Ukraine «On Virtual Assets» are discussed, with an emphasis on their limitations in regulating the civil law aspects of digital asset circulation. The article highlights the problem of the lack of a clear legal definition and classification of such assets within the system of civil rights objects, which complicates law enforcement and the protection of the rights of participants in digital legal relations.

Attention is drawn to the necessity of considering the specific characteristics of the circulation of digital assets, methods of acquiring and terminating rights to them, as well as the possibility of using them as collateral, inheritance, or subject matter of contracts for sale, exchange, gift, etc. Special attention is given to the analysis of judicial practice, in which approaches to the qualification and protection of digital assets within the national legal framework are gradually being formed. The author emphasizes the importance of an interdisciplinary approach to studying this phenomenon, which has not only legal but also economic, technological, and ethical dimensions. It is noted that adapting civil legislation to digital realities, taking into account the dynamism of the digital asset market, is essential to ensure an appropriate level of legal regulation and the protection of the rights of participants in the digital economy. This approach will enable the formation of a unified concept of digital property within the system of civil law.

Key words: digital assets, legal nature of cryptocurrencies and tokens, regulatory framework of virtual assets, qualification of digital property in civil legislation, information technologies, judicial practice concerning digital assets, civil law regime of innovative objects, transformation of the object composition in civil law.

Постановка проблеми. Інформаційні технології суттєво трансформують традиційні уявлення про об'єкти цивільних прав. В епоху цифровізації дедалі більшого поширення набувають цифрові активи – віртуальні об'єкти, які мають вартість, можуть перебувати у власності та бути предметом правочинів. Їх використання виходить за межі криптовалютної сфери та проникає у сфери інтелектуальної власності, цифрового мистецтва (NFT), фінансових інструментів та комерційного обороту.

Однак українське цивільне законодавство не містить системного правового регулювання таких активів. Відсутність визначеності у правовій природі цифрових активів створює серйозні виклики як для учасників цивільного обороту, так і для судової практики. Постає потреба у з'ясуванні: чи можуть цифрові активи бути кваліфіковані як об'єкти речових або зобов'язальних прав, чи потребують вони окремого правового режиму, чи достатні наявні конструкції Цивільного кодексу України для врегулювання цих відносин?

Метою цієї статті є спроба комплексного аналізу цифрових активів як об'єкта цивільних прав, з урахуванням порівняльно-правових підходів, положень чинного законодавства та практичних викликів, які вже виникають у сфері правозастосування. Дослідження має також на меті окреслити перспективи вдосконалення цивільного законодавства в умовах цифрової трансформації суспільства.

Стан опрацювання проблематики. Проблема правового статусу цифрових активів є однією з найактуальніших в умовах швидкого розвитку інформаційних технологій. У науковій літературі це питання активно досліджується в контексті правової кваліфікації та врегулювання прав і обов'язків учасників цифрових правовідносин. Основними об'єктами досліджень є криптовалюти, токени, NFT (non-fungible tokens), а також інші новітні форми цифрового майна, які мають економічну та юридичну значущість.

Багато науковців, зокрема в Україні, займаються дослідженням правового статусу цифрових активів через призму традиційних інститутів цивільного права, таких як право власності, зобов'язальні відносини, правочини. Значна частина робіт присвячена аналізу правової природи криптовалют і.tokenів. Наприклад, Некід К.Г. у статті «Правовий статус криптовалют в Україні та світі» [1] розглядається питання правової природи криптовалют та їх можливість бути об'єктами цивільних прав, зокрема права власності та зобов'язальних відносин. Автор аналізує, чи можуть криптовалюти бути предметом цивільно-правових угод, таких як купівля-продаж, дарування, застава тощо, а також можливості їх включення до цивільного обігу як об'єктів правової кваліфікації в рамках діючого законодавства. Логойда В.М. обґрунтовує необхідність конституювання у ст. 177 Цивільного кодексу України нового об'єкту цивільних прав як особливої форми грошей (в підкатегорії об'єкту цивільних прав «інше майно»): цифрових приватних (нефіатних) грошей, а саме: такого їх підвиду як децентралізована віртуальна валюта (криптовалюта); опрацьовано авторську дефініцію криптовалют, що визначена як «віртуальний актив (різновид цифрових приватних грошей) з відкритим вихідним кодом, заснований на технології розподіленого реєстру або подібній технології, який не має центрального адміністратора, захищається засобами криптографії та використовується в однорангових (децентралізованих) віртуальних мережах між їх учасниками та за їх згодою в якості

міри вартості та засобів обігу, платежу і збереження вартості» (пропозиції до ст. 192 Цивільного кодексу України) [2]. Капліна В.А. в статті «Місце криптовалюти в системі об'єктів цивільних прав» досліджує фізико-технічні властивості криптовалюти та порівнює її з основними елементами системи об'єктів цивільних прав, такими як речі, гроші та цінні папери [3, с. 33].

У зарубіжній практиці правоохоронні органи та суди вже мають певний досвід вирішення спорів, пов'язаних із цифровими активами. Визнання криптовалют та інших цифрових активів в окремих країнах як платіжних засобів або економічних об'єктів є прикладами впровадження правових норм, що адаптуються до новітніх технологічних реалій. Наприклад, у США та країнах ЄС існують законодавчі ініціативи, які стосуються регулювання криптовалют, їх обігу, оподаткування, а також правового захисту інвесторів та учасників ринку.

В Україні в 2021 році було ухвалено закон «Про віртуальні активи» [4], який визначає правовий статус цифрових активів, але на практиці залишається низка невизначених питань, таких як застосування цього закону до різних форм цифрових активів та його зв'язок із іншими галузями права. Відсутність чіткої класифікації та визначення обсягу прав і обов'язків осіб, що взаємодіють із цифровими активами, значною мірою ускладнює правозастосування.

З аналізу судової практики видно, що питання захисту прав учасників цифрових правовідносин тільки набирає популярності. В Україні ще відсутнє узгоджене розуміння правового статусу криптовалют у контексті обігу, використання їх як застави чи предмета договору. Водночас, на міжнародному рівні з'являються рішення судів, що стосуються правового захисту користувачів криптовалют, інвесторів у NFT та інших учасників ринку цифрових активів. Так, у справі *D'Aloia v Persons Unknown* (2022) Високий суд Англії та Уельсу вперше дозволив повідомлення про судовий процес через передачу NFT у цифровий гаманець відповідача. Це рішення стало важливим прецедентом для захисту прав потерпілих від криптовалютних шахрайств [5]. У справі *LCX AG v John Doe Nos. 1-25* (2022) Верховний суд штату Нью-Йорк дозволив компанії LCX повідомити невідомих хакерів через передачу NFT у їхні гаманці, що містили посилання на судові документи. Це рішення стало важливим кроком у використанні технології блокчейн для юридичних повідомлень [6]. Отже, ці приклади демонструють, як суди різних юрисдикцій адаптуються до нових технологій для забезпечення правового захисту учасників ринку цифрових активів.

Таким чином, питання правової кваліфікації цифрових активів та їхнього регулювання вимагає подальшого ґрунтовного дослідження як на рівні наукової теорії, так і на практиці. Враховуючи стрімкий розвиток технологій, необхідно адаптувати національне законодавство до нових реалій і визначити правовий статус цифрових активів у цивільному обігу для належного захисту прав учасників таких правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Цифрові активи – це об'єкти, які мають економічну цінність, перебувають у цифровій формі та можуть бути використані в економічних відносинах. Вони включають криптовалюту, токени, NFT та інші форми цифрового майна. Їхня правова природа викликає складнощі, оскільки ці об'єкти не вписуються в традиційні категорії об'єктів цивільного права, такі як речові права чи зобов'язальні відносини.

Криптовалюти, наприклад, є децентралізованими цифровими валютами, що не мають центрального емітента та функціонують на основі технології блокчейн. Токени можуть мати різну правову природу в залежності від їхнього типу, таких як utility tokens (які надають доступ до певних послуг), security tokens (які можуть мати характеристики цінних паперів) і asset-backed tokens (які забезпечені реальними активами). NFT (невзаємозамінні токени) є цифровими активами, які використовуються для підтвердження права власності або іншого інтересу до унікальних цифрових об'єктів, таких як мистецькі твори чи колекційні предмети.

На національному рівні правове регулювання цифрових активів у різних країнах є на початковій стадії. В Україні прийнято закон «Про віртуальні активи» (2022), який визначає правовий статус віртуальних активів і основи їх обігу. Однак цей закон має обмежену дію в частині регулювання цивільно-правових аспектів, таких як визначення права власності на криптовалюту або порядок здійснення угод з ними. Міжнародні підходи до правового статусу цифрових активів варіюються. У країнах Європейського Союзу, США та Великій Британії правові системи активно розробляють регулювання для захисту інвесторів та учасників ринку цифрових активів, зокрема щодо кваліфікації криптовалют як товару чи цінних паперів.

Однією з основних проблем є відсутність чіткої правової кваліфікації цифрових активів у контексті національного законодавства. В Україні, попри ухвалення Закону «Про віртуальні активи», проблема правового визначення залишається актуальною. Зокрема, криптовалюти не можна отождествити з традиційними валютами, а токени не завжди мають чітке співвідношення з традиційними фінансовими інструментами, такими як акції чи облігації. Це ускладнює їх правовий статус, а отже, і правозастосування у разі спорів або порушень прав учасників ринку. Також виникає проблема

класифікації NFT. Ці токени є унікальними і не взаємозамінними, що ставить питання про те, чи можна їх віднести до об'єктів інтелектуальної власності, чи вони повинні розглядатись як інші види цифрових активів. У цьому контексті важливим є розвиток правових норм, які б адекватно відображали особливості технологій блокчейн і цифрових активів.

Судова практика також розвивається в напрямку захисту прав користувачів криптовалют та інвесторів у цифрові активи. Однією з важливих проблем є питання захисту прав на криптовалюту в разі її викрадення чи шахрайства. Судові рішення у Великій Британії та США надають прецеденти для вирішення таких спірних питань, зокрема через використання технології блокчейн для обміну інформацією про правовий статус криптовалют та NFT. Захист прав учасників ринку також стосується питань оборотоздатності цифрових активів. Наприклад, необхідність розробки механізмів для використання криптовалют як застави, предмета договорів купівлі-продажу чи дарування.

У зв'язку з розвитком цифрових активів та їх використанням в економічних відносинах, необхідно здійснити адаптацію цивільного законодавства до нових реалій. Це включає розробку чітких норм щодо кваліфікації цифрових активів, їх правового режиму та механізмів захисту прав учасників цифрових правовідносин. Міжнародний досвід, а також розвиток судової практики допоможуть формувати єдину правову концепцію для ефективного управління цифровими активами на національному та міжнародному рівнях. Завершуючи, необхідно наголосити на важливості міждисциплінарного підходу, що включає правовий, економічний, технологічний та етичний аналіз цифрових активів для забезпечення збалансованого та ефективного правового регулювання цієї нової сфери.

Висновки. Цифрові активи, зокрема криптовалюти, токени та NFT, становлять новітній феномен у сучасному цивільному праві, що вимагає комплексного правового врегулювання. У ході дослідження проблеми правового статусу цих активів важливо відзначити, що їхня правова природа та кваліфікація є складними й багатогранними. Незважаючи на прогрес у сфері цифрових технологій, правова система все ще не адаптована до нових реалій цифрової економіки. Враховуючи це, питання правового статусу цифрових активів набуває особливої актуальності, адже ці об'єкти не підпадають під традиційні правові категорії, такі як об'єкти власності чи зобов'язальні відносини.

В Україні питання правової кваліфікації цифрових активів також є досить гострим. Законодавче врегулювання в цій сфері, зокрема Закон України «Про віртуальні активи», хоча й став важливим кроком у правовому забезпеченні обігу цифрових активів, проте не охоплює всі аспекти цієї проблеми. Закон не визначає чітко правовий режим для криптовалют, токенів та NFT, що ускладнює правозастосування та захист прав учасників цифрових правовідносин. Потрібно розробити нові підходи до класифікації цих активів, враховуючи їх економічну та правову значущість, що дозволить ефективно захищати права власників та користувачів цифрових активів.

Інтернаціональний досвід регулювання цифрових активів показує, що в інших країнах, зокрема в Європейському Союзі, США та Великобританії, активно розробляються правові механізми для їхнього регулювання. Однак, навіть на міжнародному рівні, правовий статус таких активів залишається невизначеним, а наявні рішення судів не завжди забезпечують однакові підходи до їхнього захисту. Водночас важливо відзначити, що в Україні необхідно продовжити роботу над вдосконаленням національного законодавства з урахуванням динамічності ринку цифрових активів та постійно змінюваного технологічного середовища.

Адаптація національного законодавства до цифрових реалій вимагає розробки нових правових норм, що охоплюватимуть всі аспекти обороту цифрових активів. Для цього важливо не тільки враховувати специфіку технологічних інновацій, але й інтегрувати міждисциплінарний підхід, що поєднує юридичні, економічні та технологічні аспекти. Таке комплексне розуміння проблеми дозволить розробити ефективні правові механізми для захисту прав учасників цифрових правовідносин, забезпечення безпеки і стабільності на ринку цифрових активів.

Отже, правова проблематика цифрових активів потребує подальших досліджень та вдосконалення нормативно-правових актів, а також розробки нових правових концепцій, що забезпечать належний рівень правового регулювання та захисту прав учасників цього ринку в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Некіт К.Г. Правовий статус криптовалют в Україні та світі. *Юридичний науковий журнал*. № 1. 2018. С. 40–42.
2. Логойда В.М. Криптовалюти як об'єкт цивільних прав: порівняльно-правовий аналіз. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/45948>.
3. Капліна В.А. Місце криптовалют в системі об'єктів цивільних прав. *Право та інноваційне суспільство*. 2019. № 1(12). С. 30–36.

4. Про віртуальні активи. Закон України від 15.03.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20> (дата звернення: 12.04.2025).
5. NFT at your service – English court grants service of proceedings by blockchain. 16.08.2022. URL: https://www.hoganlovells.com/en/publications/nft-at-your-service-english-court-grants-service-of-proceedings-by-blockchain?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 10.04.2025).
6. How The Courts Are Dealing With Crypto Disputes – Recent Developments In Crypto Asset Litigation Across Jurisdictions. 21.05.2023. URL: https://www.mondaq.com/fin-tech/1304686/how-the-courts-are-dealing-with-crypto-disputes--recent-developments-in-crypto-asset-litigation-across-jurisdictions?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 12.04.2025).